

A varsói Öreg Doktor emlékezete

Magyar Pedagógiai Társaság

Budapest, 2023

A varsói Öreg Doktor emlékezete

A Magyar Pedagógiai Társaság online konferenciája
2022. augusztus 5-én

A konferencia előadásainak szerkesztett változata

Kiadó

Magyar Pedagógiai Társaság

Támogatók

A Gyermekek Táboroztatásáért Alapítvány

Gyermekparadicsom Alapítvány

Múltunk Öröksége Alapítvány

Táncsics Alapítvány

ISBN 978-963-7123-85-6

Felelős kiadó a Magyar Pedagógiai Társaság elnöke

A varsói Öreg Doktor emlékezete

A Magyar Pedagógiai Társaság online konferenciája 2022. augusztus 5-én

A világ megannyi újkeletű aggodalma és fájdalma közepette jóformán cérnahanggá szelődött az a megemlékezés, mely 80 esztendeje a treblinkai haláltáborban elpusztított Janusz Korczak és növendékei tragédiáját illetve. A XX. század első felének nagyhatású gyermekorvos-író-pedagógusa szellemi hagyatékát a magyar nyilvánosságban őrző civil közössége tartott meghitt online-konferenciát a szomorú évfordulón.

Janusz Korczak sokszínű munkásságát idézték a résztvevők, irodalmár-műfordító, tanító, tanár, kórházpedagógus, egyetemi oktató, szociális munkás, pszichológus, gyógypedagógus, jogász, hitközségi elnök. Közismert, hogy az emlékezés hőse az elsők között volt, aki jogokat igényelt a gyerekeknek, *A gyermek joga a tiszteletre* című dolgozata máig kiindulópontja a gyermekjogi szószólóknak, a vezetésével működött varsói Árvaház növendékei és nevelői körében érvényesülő kölcsönös tisztelet a gyermekvilág demokráciájának megannyi máig érvényes módszerévé fejlődött munkássága nyomán. Jól fogalmazott a minikonferencia egyik szónoka: a növendékeivel önként vállalt sorsközösség, az együttes halál a koncentrációs táborban – a rábízott növendékek mellett – csupán a „felkiáltójel” az életművön.

Az emlékezés hozzászólói a jelenkor valóságát szembesítették a korczaki tanulságokkal. Az intézményes gyermekvédelemben, a városi és falusi szegregátumokban, vagy etnikai kisebbség tagjaként elszenvedett nélkülözések és megaláztatások, jogfosztás megannyi példáját sorolták keserű szavakkal. Mégsem keseregni próbáltak. Úgy gondolták, hogy eszközöket, módszereket, reményt adhat, ha a segítő, támogató szakmákon túl a széles közvélemény is megismerné s bizalommal fogadná az 1942. augusztus 5-én megölt Korczak életművének üzenetét.

Makai Éva

Bevezető gondolatok a Korczak emlékkonferenciához

*A hosszú évek óta végzett munka egyre jobban megerősített abban,
hogy a gyermekek megérdemlik a tiszteletet, bizalmat, jóindulatot,
hogy jó velük lenni a szelíd megérzések, az első üde erőfeszítések
és rácsodálkozások, a tiszta, világos örömök derűs légkörében,
hogy a velük végzett munka vidám, gyümölcsöző és szép.*

(Janusz Korczak: A gyermek joga a tiszteletre)

Az emlékezés nehéz. Az emlékezés fájdalmas. Az emlékezés megrendítő, mert nemcsak a neves személyiségre, Janusz Korczakra emlékezünk, de a vele együtt a halálba taszított árvaházi gyerekeire is. Az emlékezés szelektív. Az emlékezés éppen ezért felemelő is, mert a rettenet előtti időkre fókuszálva elénk vetíti azt a – 20. századi reformpedagógia szerves részeként számontartható – különleges életet, amelyik Korczak pedagógiai irányításával három évtizeden át folyt a varsói Árvaházban az egyenlőség, a kölcsönös tisztelet, az együttműködés, az emberi méltóság jegyében. A pusztítás koromfüstös képei helyett a gyermeklét, a gyermekélet megannyi helyzete és helyszíne kerül így fókuszba, és olyannak látjuk a gyermekeket, ahogy azt Korczak hosszú és alapos megfigyelései nyomán leírta, bemutatta, láttatni akarta. Látjuk az árvaházi gyerekek pedagógiailag tervezetten átgondolt mindennapjait, mert az örökösen töprengő, gondolkodó író-ember, Korczak pontosan leírta mindezeket már a századfordulón, amikor még csak gondolataiban létezett az árvaház. Körülötte akkor is egy háború zúgott, s ő katonarvosként (mert mint tudjuk, végzettsége szerint orvos volt) ekkor is a gyerekekre figyelt leginkább, mint a háború, az éhezés, a betegségek, a nyomor leginkább kiszolgáltatottjaira.

Az Öreg Doktor korábban is folyamatosan megfigyelt, írt, jegyzetelt. Feljegyezte a Gyermekkel kapcsolatos gondolatait: hogyan fogadjuk megszületését, hogyan viseljük gondját a családban, a szűkebb-tágabb közösségben (legyen az akár egy internátus, egy nyári tábor, vagy maga az árvaház), hogyan viszonyuljunk hozzá szülőként, nevelőként, pedagógusként, emberként. Nem véletlen az sem, hogy a gondolatait összegző vaskos kötet a „*Hogyan szeressük a gyermeket*” címet viseli. Nekik tervezett, álmodott szebb sorsokat, szebb életet, szebb jövőt, mert hitte, hogy „a velük való munka gyümölcsöző és szép”.

Voltak persze más előzményei ennek az elkötelezett gyermek-tiszteletnek. Nemcsak a zsidó gyökerű polgári műveltséget a hazafias lengyelséggel ötvöző családi indíttatás, vagy részvétele az orosz cári elnyomás elleni tiltakozásként létrehozott tudásmegosztó, tudást gyarapító „repülő egyetemek” munkájában, ugyanígy a karitatív, segítő szervezetekben végzett pedagógiai és szociális munka, de akár a szabadkőművesség is, és személyes kapcsolatai a kor neves irodalmi, polgári, politikai személyiségeivel, akikkel utat talált a szocialista eszmékhez is, megerősítve szociális elkötelezettségét az elnyomottak, a szegények, a tudatlanságban tartottak iránt, eljutva a segítségük aktív, cselekvő megnyilvánulásáig.

Miközben egy tragikus korszak mártírjaként gondolunk Korczakra halálának 80. évfordulóján 2022 nyarán, emlékezzünk úgy is reá, mint a gyermeki jogokért elsők között kiálló Emberre. Mártírhalála legyen mementó mindazok számára, akik a gyermekek javára, az által is megfogalmazott jogaik tisztelete jegyében fejtik ki munkásságukat békeidőben és felkavaró háborús helyzetben is.

Reményeink szerint az emlékkonferencia előadásaiból szerkesztett kötetből feltárul egy sokoldalú személyiség képe. S azt is reméljük, hogy a kortárs-tapasztalatokról szóló referátumok meggyőzőek abban a tekintetben, hogy a korczaki pedagógiai-módszertani innovációk érvényesek és eredményesen használhatók napjainkban, a korántsem könnyű 21. században is. Bízom abban, hogy a kötet elolvasása, illetve a konferencia videófelvételének megtekintése¹ újabb és újabb pedagógusokat, pedagógusgenerációkat kötelez el Janusz Korczak pedagógiája iránt.

¹<https://www.youtube.com/watch?v=QjYTk4b72cl>

Lux Ágnes

Köszöntő a Gyermekjogi Civil Koalíció nevében

Azt az üzenetet szeretném megerősíteni, tolmácsolni, hogy Janusz Korczak nélkül ma nem lehetne gyermekjogi egyezményről, a gyermekek jogairól beszélni. A gyermekjogi szcénában ez köztudomású. Az Európa Tanács korábbi emberjogi biztosa, Thomas Hammarberg² is így fogalmazott: Korczak nélkül nem lenne az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye sem.

Lengyelország úttörő szerepet vállalt a Gyermekjogi Egyezmény előkészítésben, s ez nem lett volna így Janusz Korczak szellemi öröksége nélkül. Anélkül az örökség nélkül, amit talán legjobban a nevével összefonódott tétel igazsága fémjelez számunkra: „*Nincsenek gyerekek, emberek vannak*”. Az emberi jogok mindenkire érvényesek.

Az 1989-ben megfogalmazott Egyezmény legnagyobb újítása az volt, hogy a gyermeket önálló jogokkal bíró egyénként elismerte; s nemcsak a védelem, a gondoskodás kötelezettségéről rendelkezett, hanem a gyermeknek a részvételhez fűződő jogáról is.

S ebben Janusz Korczak munkássága, életútja mértékadó. Igazolta, hogy ez működő konstrukció. Partneri viszonyban lehet és kell bánni a ránk bízott növendékekkel, gyerekekkel.

² <https://www.coe.int/en/web/commissioner/previous-commissioners>

Gyermekjogi
Civil
Koalíció

unicef

L. Ritók Nóra

A jogvesztés következményei

Elgondolkoztam a korczaki szellemiségen. Minden humanista pedagógiának utat mutat ez a szellemiség. Mi a gyermeki jogok tekintetében gyerekcipőben járunk. Az Igazgyöngy Alapítványban leszakadó családokkal és gyerekekkel foglalkozunk, az ő oldalukról tudjuk a problémát megközelíteni. Azt tartom a legnagyobb bűnnek, hibának, hogy az utóbbi 10 évben az oktatási szegregáció megerősödött Magyarországon, s nem tesz az állam ellene. Elnézi a peremvidéki térségekben, az oktatási rendszerben a gyermekek elkülönülését, sőt az iskolákon belül (akár az egyházi iskolák jelenlétével) ezt meg is erősíti. A szegregáció nem tud minőségi oktatást, fejlesztést nyújtani, nem mutat a gyerekek számára jövőképet. A szegregációban felnövekvő gyerekek jó iskola híján *másfajta* életstratégiát építenek.

Mi a háttérrel is foglalkozunk. A szülőkkel is. Generációk óta növekvő hátrányhalmozódásról van szó. A szülőknél is megfigyelhető: az a szülő, aki tudáshiányosan, alapok nélkül kerül ki az oktatásból, nem tud munkahelyet, lakhatást teremteni magának, családjának, a szegregátumban nem tud életmintát mutatni gyerekeinek, hogy másképp is lehet, van élet, tanulás, munkaviszony.

Hogy lehet ezt az átkot megtörni? Nem tudom.

Korczak hős volt. Ám most nem hősökre van szükség, hanem összefogásra, pedagógusok és szülők összefogására, hogy olyan rendszert működhessünk – az államon belül –, melyben a szegregált falvak családjainak másfajta, minőségi létre adunk lehetőséget.

Ez óriási kihívás! A szülőket nehéz partnerré tenni. Aki nem érti, hogy a rendszerben hol lehetne a helye, mi az, ami járna neki egy gondoskodó államtól, az nem tud fellépni saját érdekében. A gyermeki jogokban sérült gyerekek olyan felnőttek lesznek, akiknek, ha sérülnek jogaik, észre se fogják venni. Elfogadják. Nem tudnak a létező demokráciával, demokráciában élni. Ez rossz társadalmi berendezkedéshez vezet.

Jó lenne együtt gondolkodni azokkal, akik nem fogadják el ezt a rendszert, mert – ha így folytatódik – ez az ország nem lesz élhető.

Pászt Patricia

A műfordító az író Korczakról

Volt szerencsém néhány művét lefordítani. Fordítóként és tanárként is pár mondatot szólnék. A Öreg Doktor nevelő volt, pedagógus, orvos, publicista, társadalmi aktivista, teozófus, kiváló író, számos gyermekirodalmi, pedagógiai mű szerzője. Zsidó származású lengyel. Egész életét átszötte a jótékonyság, a humanizmus. Az esendő ember és a gyermekek iránti empátiája és fáradhatatlan segítőereje a legnagyobb humanisták, filantrópok közé emeli.

A gyermeklét, gyermekvilág fáradhatatlan kutatójaként olyan vívmányokkal gazdagította a pedagógiát, gyermeklélektant, mint a gyermekparlament (mely az árvaházakban a közösség életét szabályozta), a gyerekbíróság (mely a gyermekközösség vitáit rendezte), a gyermekek sajtója, mely irodalmi igénnyel mutatta be a hétköznapokat.

Nemes leckét adott mindnyájunknak, oly tapasztalatokkal gazdagított minket, hogy a gyerekekben meg lehet bízni, ha komolyan és tisztséggel bánnak velük, ha kicsit felnőttként kezeljük őket.

Az Öreg Doktor m meg unkáit értékes, inspiráló, kivételes irodalmi csemegéi tanárnak, gyerekeknek, szülőknek, pszichológusoknak. 1904-ben, 1907-ben Michalówkában, illetve Wilhelmówkában táborban volt nevelője először varsói zsidó fiúknak, majd keresztényeknek. E tapasztalatok adták meg későbbi pedagógiai munkái alapjait. 1910-11-ben két könyvet adott ki a két tábor életéről. A Magyar Pedagógiai Társaság – és támogatói – jóvoltából magyarul is megjelent a két kötet (*A wilhelmówkai fiúk*, illetve a *Mózsi, Józsi, Samu és a többiek – tábori történetek* címmel). E kötetek mind a mai napig inspirációt jelenthetnek számunkra.

Magas irodalmi értékei mellett élvezetes olvasmányok. Végtelen empátiával és bölcsességgel ajándékoznak meg minket.

Forgassák szeretettel, olyan érzékenységgel, amilyennel Janusz Korczak megírta őket.³

³ Pászt Patricia és Borzon Daniel fordításában jelent meg a Magyar Pedagógiai Társaság kezdeményezésére a Gettónapló (Pamiętnik) a Könyv & Kávészéki Kiadónál 2017-ben {Szerk.}.

Aczél Anna

A tisztelet láncreakciójáért

Olvasgattam Korczakot. Van valami, ami – szerintem – nagyon is napi szinten égető kérdés. Ez pedig a *gyerek tisztelete*. Hogyan kellene, hogyan lehetne a gyerekeket tisztelni? Ez azért fontos, mert sokszor jószándékból is elmarad ez az attitűd. Aki bekerül az intézetbe (tapasztalataim főként innen adódnak), kicsit elveszíti magát, hátterét, kapcsolatait. S az egy illúzió, hogy rendben beilleszkedik, bármennyit is próbálnak értük a pedagógusok tenni. Saját élményeimből mondom: megpróbáltuk, de azt nem tudjuk nullára csökkenteni, hogy ne érje trauma. Végtére kiszakították a közegéből. Ha otthon bajok voltak, bekerül egy intézetbe. Itt a társai „kipróbálják”, ezért megkeresi aztán a nála erősebbet, hogy védelmet kapjon. Egy kicsit elárulja saját magát, s elfogadja ezen kereteket, ezen szokásokat.

Azt mondta egyszer nekem egy aszódi javítóintézetis fiú: haragszik az új igazgatóra. Miért? Mert amikor ő bekerült, őt „csicskázatták”, mindenfélét végeztek vele, rajta. S ez az új igazgató ezt meg nem engedi. Pedig most már – mint „régí” – ő próbálhatná ki a felsőbbtségét. „Alig várom, hogy ne legyek új, jöjjön nálam újabb.”

Ha valamit Korczak szellemében tehetünk, az leginkább az, hogyha mi tiszteljük a gyermeket, főként: ha át tudjuk adni, hogy ők maguk tiszteljék társaikat. S hogy megtalálják, mit tiszteljenek a másokban. Nemcsak a felnőtteket, hanem a társaikat is tiszteljük, s nemcsak az erejük miatt, hanem azon túl. Erre nekünk kell ráirányítani a figyelmét: ügyetlen, de nézd meg, *ezt* meg tudja. Makarenkonál is, Korczaknál is láttuk: a felelősség, a tisztesség, a felelősi megbízatás *megosztása, váltogatása* volt fontos. Nem mindig a jó fiú az, aki jelent, aki vigyáz.

Egyik helyzetben ő a felelős, másik helyzetben más a felelős, s ezek a szerepcserék, szerepvállalások fel tudják hívni a gyerekek figyelmét is arra, hogy nem kellene senkit beskatulyázni. Érdekes kísérlet lenne.

Amikor bekerülnek egy javítóintézetbe (melyről mindenkinek a rácsok jutnak eszébe), rendre kiderül a „sose megszólaló”, vagy „inkább meg ne szólalna”-növendékről, hogy tud szavalni, tud kiállni, és meg lehet kérni arra is: énekeljen, hiszen szép hangja van, sok dalt ismer.

Soha nem nyertek korábban a mihozzánk érkező gyerekek szavalóversenyt. Olyan „haszontalanok” voltak, senki sem próbálkozott azzal, tudnának-e nyújtani valami értékeset.

Aztán egyszer bekerülnek egy ilyen „rácsos helyre”, és elő lehet varázsolni belőlük: lám az egyik tud, hímezni, a másik főzni is, ezt is tud, mást is.

A pedagógiában a legfontosabb: megtanítsuk növendékeinket Korczak nyomán egymás tiszteletére, egymásra felnézni, észrevéeteni mindenki^{ben} azt, ami „jó” benne, még pontosabban azt: ami követendő benne.

S lehet, hogy az egyik helyzetben ez a gyerek, aki sok mindent tud, a másik helyzetben az a kis „butácska”, aki rosszul felel, de szépen tud hímezni, bábokat készíteni, vagy a színjátszó szakkörben előadni.

Én ezt emelném ki.

Egymás tiszteletének megtanítását, figyelembevételét.

Cserekllye Erzsébet

Janusz Korczak helye az interkulturális pedagógiai gondolkodásban

Korczak pedagógiájáról gondolkodni interkulturális szempontból különösen fontos és aktuális most, amikor olyan korban és közegben élünk, amelyben a politikai népszerűség egyik legerősebb valutája az emberi alapértékek sutba dobása és a rövidtávú egyéni érdekek közösségi érdek elé helyezése.

A törvények, jogszabályok a gránitszilárdságtól fényévnyi távolságra változnak fénysebességgel, az emberek a mindennapi létüket tervezik újra és újra, koncentrálnak a túlélésre és a személyes megmenekülésre. A biztonság, a jogbiztonság és az életmód biztonságának erős sérülése igazi trauma, amelyre sokféle válasz adható. Sajnálatos módon a közéletben leggyakrabban a populista politika válasza jelenik meg: a bűnbak-keresés, a valós problémák gyűlölettel való elfedése.

Ez a szorongatott helyzet számos pedagógiai kérdést vet fel, az interkulturális pedagógia szempontjából különösen sokat. Minden ember ember – tautológia vagy költői túlzás ez a kijelentés?

Bár önmagát önmagával magyarázóknak tűnik, mégis sok dolgunk van vele. Mert mindig vannak hangok, ötletek, hatalmi játszmák, amelyek emberek csoportjait hátrányosan megkülönböztetik, kirekesztik, megbélyegzik, ellehetetlenítik, kor, vallás, bőrszín, anyagi helyzet, nyelv, és egyéb másságalkotó jellemzők alapján. Az interkulturális pedagógia fókuszában a kirekesztés, az egymás ellen fordulás folyamatának megelőzése és a demokratikus tanulói közösségek létrehozása áll. Janusz Korczak ebben európai példaként áll előttünk, élete, munkássága központi eleme a közösség, és vele a biztonságérzet pedagógiai eszközökkel való megteremtése. Korczak naplója tanúsága szerint öt éves kora körül szembesült azzal, hogy az emberek egymást különféle csoportokba sorolják, és ezekhez privilégiumokat is kapcsolnak: a szegénység, vallás, kultúra és hierarchia fogalmaival így szembesült:

„Még csak ötödik évemben jártam, a kérdés pedig kínosan nehéz: mit kellene tenni, hogy ne legyen annyi koszos, rongyos és éhes gyerek, akikkel nem szabad játszani azon az udvaron, ahol a gesztenyefa alatt, egy pléh cukorkásdobozban, vattában feküdt eltemetve az első halott hozzátartozóm és szerettem, a kanárim. Halála felébresztette a vallás rejtélyes kérdéseit. Sírjára egy keresztet akartam állítani. A szolgálólány azt mondta, hogy ne, mert ez csak egy madár, ami sokkal alacsonyabb rendű, mint az ember. Még sírni is bűn. Ennyit a szolgálólányról. De ami rosszabb, a házmester fia kijelentette, hogy a kanári zsidó volt. És én is. Én is zsidó vagyok, ő pedig lengyel, katolikus. Ő a

paradicsomba kerül, én pedig, ha nem fogok csúnya szavakat használni és engedelmesen hozom neki az otthonról lopott cukrot – akkor halálom után olyan helyre kerülök, ami bár nem a pokol, de mégis sötét van. Én pedig félttem a sötét szobától. Halál. Zsidó. Pokol. Fekete, zsidó paradicsom. Volt min gondolkodni.” (Korczak, 2017. 12.)”

Ez a rövid szövegrészlet a kultúrák találkozásának egy traumatikus helyzetét írja le és ez az, amiről az interkulturális pedagógia sokat gondolkodik. A kultúrák találkozásának sokféle formája lehet (Portera 2011), ezek közül négyről fogok beszélni, ami a Korczak életművel kapcsolatban erőteljesen megjelenik. Az első és leggyakoribb a gyengék elnyomása. Ennek tipikus megnyilvánulása, amikor egy számban, katonai erőben és/vagy gazdasági erőben a domináns csoporttól kisebb, gyengébb csoportot a hatalom diskurzusa a domináns csoport identitására komoly fenyegetésként ábrázolja.

A népiertásoknak ez a retorika ágyaz meg, befelé fordulást, érzéketlenséget teremt a másik csoport tagjainak szenvedései iránt, tárgyiasítja a másik embert, a társadalmi szolgáltatásoktól elzáráshoz, mézszárlásokhoz, népiertásokhoz vezet. Korczak és a 200 gyermek is ennek a végletekig vitt tárgyiasításnak lett áldozata. A második találkozási forma az asszimiláció. Ilyenkor a domináns csoport a „más”-ra úgy gondol, mint primitív, műveletlen, barbár jelenségre, és egyoldalú erőfeszítéseket vár el a nem-domináns (vagy kisebbségi) csoportok tagjaitól, hogy beilleszkedjenek, elsajátítsák a domináns csoport normáit, elsősorban a nyelv, szokások és vallás terén. Az asszimiláció gyakran válik a nem-domináns csoportok választott stratégiájával is, azonban csak kevés csoport esetében lesz sikeres stratégia, elsősorban olyankor, ha nincsenek látható megkülönböztető jegyei a csoporttagoknak.

„Holnap leszek hatvanhárom vagy hatvannégy éves. Apám néhány évig intézte a születési kivonatokat. Emiatt pár nehéz pillanatot is megéltem. A mama ezt büntetendő hanyagságnak nevezte: ügyvédként apámnak nem szabadott volna az anyakönyvezést halogatnia. A nagyapám után kaptam a nevem, Hersz (Hirsch). Apámnak joga volt Henryknek elnevezni, mert ő maga József volt. Nagyapa a többi gyermekét is keresztény névvel illette: Mária, Magdaléna, Ludwik, Jakub, Karol. Mégis habozott és halogatott.” (Korczak, 2017. 78-79.)

Bár Korczak családja az asszimilációt választotta stratégiaként, mégis a kanári története éppen ennek a lehetetlenségére világít rá: az egyének kulturális erőfeszítései a társadalmi hierarchiára kevés hatással vannak. A Gettónapló egy részlete más oldalról világítja meg ugyanezt, a nyomorból kivezető út nehézségét megmutatva:

„Ha valaki éhezik, talál egy családot, amely elismeri a rokonságot, és biztosít napi egy-két étkezést, két-három napig boldog, legfeljebb egy hétig – majd inget kér, cipőt, emberi lakhelyet, egy kis szemet, majd gyógyíttatni akarja

magát, a feleségét, gyerekeket – végül nem akar koldus lenni, munkát akar, állást követel.

Ennek így kell lennie, de olyan haragot, csüggedést, félelmet, undort kelt, hogy az érzékeny és jószívű ember a család, más emberek és végül önmaga ellenségévé válik.” (Korczak, 2017. 39.)

A kultúrák találkozásának egy harmadik formája az elzárás és elzárkózás, azaz a szegregáció és a gettósítás. Ez is lehet rákényszerített és választott stratégia is. Korczak életében és munkájában a gettó meghatározó helyszín és motívum. A gettóban való lét hiteles dokumentuma Korczak naplója. A befelé fordulás, a párhuzamos valóság szomorúsága, a túléléshez segítő rendszeresség megjelenik a munkatáborok és gettók világában írt fájdalmasan nagy számú irodalmi remekművek mindegyikében, gondoljunk csak Szolzenyicintől az *Ivan Gyenyiszovics egy napjára*, Faluditól a *Pokolbéli víg napjaimra*, vagy Varlam Salamov *Kolima: Történetek a Sztálini lágerekből* című munkájára. Ami Korczak *Gettónaplóját* különlegesen fontossá teszi, hogy nem a személyes túlélésről, hanem egy intézmény, az Árvaház és annak közössége fenntartásáról kapunk személyes hangú leírásokat.

„Nem járok látogatni. Koldulni járok, pénzt, terméket, híreket, tanácsot, útmutatást koldulok. Ha ezt látogatásnak nevezed, akkor nehéz és megalázó munka. Bohóckodni kell, mert az emberek nem szeretik a komor arcokat.” (Korczak, 2017. 61.)

A gettó zárt világában navigálás célja a gondoskodás, ami interkulturális pedagógiai szempontból is egyedülálló és kiemelkedő forrássá teszi a *Gettónaplót*.

Az eddig bemutatott megközelítések, nem szolgálják, nem képesek szolgálni a valódi társadalmi koherencia, összetartozás kialakítását. Korczak egyénekre végletekig figyelő, a demokratikus alapértékek kialakítását segítő pedagógiája és az általa megteremtett intézményi kultúra a kultúrák találkozásának transzformatív megközelítésével írható le.

A transzformatív interkulturális megközelítés a résztvevők tapasztalataira építve, aktív bevonással teremt egy dinamikus, diszkurzív teret, amely bevonja az érintetteket, lehetőséget ad az önmagukról szóló döntési folyamatokban való részvételre, a demokratikus diskurzusra, és az egyének és csoportjaik különös szükségleteinek megértésére és figyelembevételére is.

„Egyszer az Árvaházat elhagyó fiú ezt mondta nekem: Ha ez a ház nem lett volna, sosem tudtam volna meg, hogy léteznek a világon becsületes emberek, akik nem lopnak. Nem tudtam volna meg, hogy lehet igazat mondani. Nem tudtam volna meg, hogy igazságos törvény is létezik a világon.” (Korczak, 2017. 54.)

Korczak híven, nem torzítva rögzíti a gettó működésének ellentmondásos jelenét, amelyben a zárt közösségi kultúra kialakítja a maga szabályait, a résztvevők saját szükségletei és lehetőségei szerint.

„Tegnap a Dzielna utcai személyzet szavazatainak számlálásakor értettem meg szolidaritásuk lényegét.

Kölcsönösen gyűlölik egymást, ám egyik sem engedi bántani a másikat.

Ne avatkozz belénk. Te idegen, ellenség, még ha előnyös is vagy a számunkra, az csupán látszat és bántani fogsz.” (Korczak, 2017. 67.)

A közösségalakulás fájdalmas folyamatainak megjelenítése a szerző transzformatív személetét is megmutatja: figyel, értelmez, világot konstruál, a transzformatív megközelítés minden nyitottságával.

Korczak művei, különösképp a *Gettónapló* betekintést ad egy belül transzformatív módon működő sokszínű, sokféle származási kultúrájú és társadalmi státuszú egyénből álló közösség mindennapjaiba, miközben kifelé ugyanez a közösség egységként jelenik meg, törekszik az asszimilációra, a kívánt hang megtalálására, fizikailag elkülönülve, a Gettóban.

Korczak munkáin keresztül igazán jól megérthetjük és szemléltethetjük, amit Banks (2015) az inter- és multikulturális megközelítések természetyszerű keveredéseként ír le.

Történelmi és egyben személyes példákkal zsúfoltak Korczak munkái, melyeken keresztül megérthetjük, hogy mit jelentenek a különféle megközelítések a sokféleséghez való viszonyulásban, és hogyan, milyen dinamikában vannak jelen ugyanazon térben egyszerre, és hogyan hatnak az emberre és a közösségre.

Irodalom

Banks, J. A. (2015). *Cultural Diversity and Education. Foundations, Curriculum, and Teaching. Sixth edition.* Pearson. DOI: [10.4324/9781315622255](https://doi.org/10.4324/9781315622255)

Korczak, J. (2017). *Gettónapló.* KUK Könyv & Kávé Kft.

Portera, A. (2011). Intercultural and multicultural education. Epistemological and semantic aspects. In Grant, C. A. & Portera, A. (Eds.). *Intercultural and multicultural education. enhancing global interconnectedness.* Routledge, 12-30. DOI: [10.4324/9780203848586-8](https://doi.org/10.4324/9780203848586-8)

Erdélyi László

Janusz Korczakról – saját szemmel

Asztalos képzettséggel is rendelkezem, 30 éve gyógypedagógusként dolgozom egy általános iskolában.

Hogyan „találkoztam” Janusz Korczakkal és milyen formáló szerepet tölt be az életemben? – erről szeretnék szólni.

Valóságosan nem találkozhattunk, mert amikor én jöttem, őket már régen megölték. Még pályakezdőként megláttam egy könyvtári polcon a *Hogyan szeressük a gyermeket?* című könyvét. A címe fogott meg. Lehet rosszul is szeretni? A szerző leírja majd a „tutit”, hogy így kell viszonyulni a gyermekekhez? Beleolvastam, kikölcsönöztem. Egy hiteles ember alakja bontakozott ki előttem gondolatai nyomán. Aki gyermekorvosként, nevelőként a gyerekek között forgolódva igyekezett jól csinálni, amit csinál. Elsősorban arra törekedett, hogy megértse a gyerekeket. Nem akar felettébb bölcselkedni, hanem leírja a gyerekekkel kapcsolatos gondolatait. Azt írja egy helyen. *„Ha egy könyvet olvasol, majd a könyvet becsukva saját gondolataidat kezded fogni: a könyv elérte célját.”*

Ide illik az a gondolat, mely szerint a jó tanár nem attól jó tanár, hogy kevesebb hibát követ el, mint a rossz tanár. Elkövethet ugyanúgy hibákat, mégsem teszi soha a gyermeket felelőssé azért, ha nem működnek a dolgok. Ugyan nem menti fel a gyermeket, de próbálja megérteni. Keresi az utat, hogyan lehetne kihozni a gyermekből a benne rejlő kincseket, hogyan lehetne elérni a szívét. Korczak szerint a gyermek nem tiszta üres lap, amit meg lehet tölteni, hanem inkább megfejtésre váró, hieroglifákkal teleírt papirusz. A mi dolgunk, hogy megfejtsük, hogy a gyermekkel együttműködve segítsünk napvilágra hozni. Ha ez nyilvánvalóvá válik mind a gyermek, mind környezete számára, azzal mindenki nyer.

Ez a gondolata: *„Ne azt kérdezzük, okos-e. Hanem azt: hogyan okos.”* – szintén ebből a nyitott hozzáállásból fakad. Technika órákon az oktatás és tevékenység során bőven nyílik alkalom, hogy felfedezhessék tehetségüket, hogy erejüket és tudásukat felhasználva létrehozzanak valamit, ami az élethez áll.

„A gyermeket meg kell győznöd arról, hogy az a hatalom, amit te képviselsz, más, mint amivel eddig találkozott.” Ezen sokat gondolkodtam. Valóban más-e az én hatalmam, ami a tanár-helyzettel jár. Ha igen, akkor mitől más? Erről sokat lehetne mondani, de inkább mindenki keresse meg rá a saját választát. Legfontosabb önazonosnak lenni. Hogy a felismert igazságnak megfelelően viselkedjem.

Egy gyakorlati példa: Régebben, ha siettem, átmentem piros lámpánál, ha nem jött autó. Előtte körülnéztem. Ha nem volt gyerek a környéken, bizony átmentem. Ha volt, akkor nem, mert nem akartam rossz példát mutatni. *Technika és tervezés* órákon pár óra jut a biztonságos közlekedés oktatására is. Ez 3. osztályig többnyire gyalogos- és tömegközlekedés. A gyalogos közlekedésnél elmondtam, bemutattam, eljátszottuk, hogyan kell a gyalogos jelzőlámpa három állásának megfelelően biztonságosan közlekedni. Azt éreztem, hogy valami nincs rendjén. Hiszen igazat mondtam! Végül megfejtettem: amit mondtam, abban nem volt erő, mivel nem úgy viselkedtem. Olyan szabályról beszéltem, amit én sem mindig tartottam be. E felismerés óta nem megyek át a piroson. Akkor sem, ha lekésem a buszt. Akkor sem, ha nincs a környéken gyerek. Hogy legyen, lehessen benne erő, amikor ezt tanuljuk. Érdekes, hogy az nem számít, hogy látják-e a gyerekek, akiket tanítok, vagy nem, hogy átmegyek vagy nem megyek át. Az erő nem ezen múlik, hanem az én hozzáállásomon.

Janusz Korczakot olvasva őszinte kérdéseket tesz fel magának az ember. A kérdések megválaszolásán bizony dolgozni kell és pont ez a belső munka az, amitől jobb lehet az én szemléletem, hozzáállásom, munkavégzésem.

Korczak árva zsidó gyermekek életét igyekezett gyermekorvosként, nevelőként, majd igazgatóként élhetővé tenni. Kidolgozott egy rendszert, ami egy ideálisabb társadalom képét mintázta. A védnök-rendszer: hogy az erősebbek ne bántsák vagy kihasználják, hanem karolják fel és támogassák a gyengébbeket ... A bíróság, ahol forgószínpad-szerűen a gyermekek voltak a bírák kötelezően, hogy megtapasztalják, hogy igenis különbséget kell tenni jó és rossz között, ki kell alakítsák saját véleményüket a világról ... Gyermekek akár felnőttel szemben is emelhetett panaszt ... Korczakot is beidézte párszor ez a gyermek-bíróság. Így helyükre kerültek a dolgok, elsimultak a konfliktusok. Felmerült, hogy nem a való életre készíti fel a gyerekeket ez a rendszer, mert kikerülve az árvaházból, hamar csalódnuk kell, hogy a világ nem ilyen. Mégis volt gyermekkorukban egy értékrendszer, amire visszagondolhattak: s hogy a világ ilyen is lehetne.

Voltak különféle nevezetes napok az árvaházban: pl. a Piszok Napja. Ezen a napon, egyszer egy évben, nem volt szabad mosakodni. Aki tisztálkodott, azt megbüntették. Persze vicces és ravasz módon ez is azt szolgálta, hogy az év többi napján ott legyen a hangsúly a higiénin ...

A varsói gettóban már az élelem beszerzése volt a fő cél, Korczak mindent elkövetett, hogy fenntartsa az árvaházat. Svájci és amerikai útlevelet is szereztek neki volt tanítványai, de ő nem élt a lehetőséggel. Mintegy kétszáz gyermek vonult, hogy a vonat Treblinkába vigye őket. Élükön az Öreg Doktor, aki azt mondta nekik, hogy kirándulni viszik őket.

... „ *Treblinkában így zúg a szél: gyermekeinkből egy sem él.* ” ... / Jiro Kondo /

Janusz Korczak a munkatársaival jól tette a dolgát, jó lehetett Varsóban a Krochmalna (jelenleg Jaktorowska) utcai Árvaházban gyerekek lenni. Bár szüleiket visszaadni nem tudták, igyekeztek minél teljesebb életet biztosítani nekik. Érezhették, hogy szeretik és számontartják őket: fontosak valakinek.

A gyermekek nem a holnap felnőttjei: ők emberek ma is – írja Korczak. Technika és fizika órát tartva, az élményszerű oktatásra törekedve olykor eszembe jut, hogy ne áldozzuk fel a pillanat örömét a teljesítmény oltárán. A gyermekkor gyorsan tovatűnik.

Számomra Korczak hozzáállása, tevékenysége olyan, mint egy szép, összetett mondat, ami lehetett volna hosszabb is, belefért volna még néhány odaillő szép és hasznos mondatrész. Ahogy végig kitartott a rábízott gyermekek mellett, hogy a halálban ne maradjanak magukra, az pedig egy (vagy több) felkiáltójel ennek a mondatnak a végén.

Amíg ezeket a sorokat írtam, gyakran eszembe jutott egy mondat a Példabeszédek könyvéből: *„Mint a vízben egyik arc a másikat megmutatja, úgy egyik embernek szíve a másikat.”* (Példabeszédek 27,19)

Janusz Korczak gondolataiban gyakran ráismerhetünk saját élethelyzeteinkre.

Örülök, hogy a Janusz Korczak Társaságban, majd a Magyar Pedagógiai Társaság Janusz Korczak Munkacsoportjában olyan társakkal találkoztam, akiket hozzám hasonlóan megérintettek Janusz Korczak gondolatai. Örülök, hogy olyan emberré váltam vagy maradtam, aki a gyerekekkel való foglalkozás során a megoldásokat keresi és nem a felelősöket; aki nem sémákban, hanem személyekben gondolkodik. Ez – többek között – Janusz Korczak példájának és gondolatainak is köszönhető.

Simon Mária

Gondolatok Janusz Korczak kapcsán

Csehországban Prágától 60 km-re van egy nagyon szép kis város, Theresienstadt és mégsem azt tudjuk erről a városról, hogy gyönyörű, szép és hogy többszáz éves, komoly polgári tradíciókat őrző, hanem azt, hogy a halálba vezető út egyik állomása volt több százezer ember számára, gyerekek százezrei számára is.

Miért jutott eszembe ez a városka? A budapesti Radnóti Miklós Gyakorló Iskolában a hatvanas évek elején, talán 1962-ben egy kiállítást láttam a theresienstadti lágerbe került gyerekek rajzaiból és verseiből. Engem 15-16 évesen nagyon megrázott ez a kiállítás, bár családi érintettségem miatt sok mindent tudtam a Shoa-ról, de az eszembe se jutott, hogy gyerekek lágerbe kerülhettek. Ennek a kiállításnak óriási hatása volt rám. Apámtól hallottam Janusz Korczakról, tőle hallottam, hogy ő volt az a mártír, aki az árvaházának gyerekeivel meghalt a lágerban. Ennyit tudtam róla 15 évesen.

Aktív pedagógusként, amennyire lehetett, megismertem a korczaki alapelvekből néhányat. Nagy élvezettel vettem magam bele a *Hogyan szeressük a gyermeket* első, 1982-es magyar kiadásába. Szakmai csalódásaimra, örömeimre is magyarázatot találtam ebben a könyvben.

Nem én gondolom rosszul. Nagy megerősítést kaptam a korczaki gondolatokból. 2004-től tudatosan vállaltam nézet- és eszközrendszerét, és fontosnak tartottam ezek ismertetését és hirdetését is. Számomra az önkormányzatiság gondolata és korczaki megvalósítása volt nagyon fontos és izgalmas. Pedagógiai eszközt találtam.

Sok évvel ezelőtt a Magyar Pedagógiai Társaság Korczak Munkacsoportja vitát rendezett arról, hogy eszköztelen-e a pedagógus a 21. század elején. Én találtam eszközt. Ha Janusz Korczak a gettó szörnyű körülményei között is talált eszközöket e gyerektársadalom működéskéért, akkor viszonylagos nyugalomban is ez kérdés lehet, de talán megoldásokat is találunk.

Engem a korczaki önkormányzatiság egy nagy rendszer lényegeként fogott meg, mint az állampolgárságra, a citoyenné nevelés részeként. Mélyen megerősített világnézetemben az a korczaki felfogás, hogy a nevelés emberek kölcsönös cselekvése és nem a felnőttek kizárólagos joga. Korczak *alkotmányos pedagógusnak* tartotta magát. Az alkotmányos pedagógus az aktív állampolgárban hisz, vagyis azokban az emberekben, akik részt vesznek közösségük életét alakító folyamatokban. Ez egy tanulási folyamat eredménye. Hétköznapi dologgá kell, hogy váljon a citoyenné válás, mindennapi élmény kell,

hogyan legyen a polgári lét.

Korczak számára az állampolgári ethosz mérce. Mi is a lényege ennek az ethosznak?

Az állampolgári öntudat önmagunkkal és a közösségünkkel szembeni igényesség, ami a közügyekre való nyitottságot, ami társadalmi felelősségérzettel párosul. Soha aktuálisabbat!

Ezen ethosz alapján teremti meg Korczak a nyári táborokat és az árvaházakat. Annak gondolata, hogy a gyerekeknek joga van akarni, elvárni, érezni, nőni, joga van a halálhoz is ennek az eszmerendszernek alapvető része.

Kialakította a felnőttek és a gyerekek együttélésének modelljét is. Fő alapelve, hogy a személyiség feltétlen tisztelete nem sérülhet. Ebben alapvető szerepet játszik a demokrácia és az önkormányzatiság. Így adva meg a jobb élet utáni vágyat a gyerekeknek. Az önkormányzatiság komplex fogalom. Talán a legfontosabb tartalmi elemei: beszélgetés, vita, képviselő, kompromisszum, egymás megbecsülése, egymásban a partner tisztelete, problémamegoldó képesség, a kockázat felismerése. A korczaki demokrácia megteremtésének és a gyerekek demokráciára, önkormányzatiságra nevelésének két eszköze a gyűlés és a bíróság. A gyűlés és a bíróság a gyerekközösségek működésének alapja a Korczak által megteremtett árvaházakban és a nyári táborokban. Ezek működésének alapfeltétele a Védnök Bizottság léte. A Védnök Bizottság azt jelenti, hogy a nagyobb gyerekek felelősséget vállalnak a kisebbekért és gondoskodnak róluk. Ez nem anyagi jellegű gondoskodást jelent. A védnökrendszer végeredményben a gyerektársadalom hálózata és ennek legfontosabb eszköze a gyűlés. A gyűlés nem kizárólagos lehetősége annak, hogy a gyerekek megnyilatkozzanak, itt arra van lehetőség, hogy megtanulják azt, hogy szabad és értelme is van annak, hogy véleményét becsületesen elmondja. Nincs rossz következménye, azaz harag, rosszallás. A többiek - és ebbe a nevelőket is beleértve - megértik, nem nevetik ki.

A gyűlések levezetését is meg kellett tanulni a gyerekeknek. Korczak arra figyelmeztet, hogy egyetlen gyereket sem lehet a gyűlésen való részvételre kényszeríteni. A rossz gyűlésen panaszkodnak, rendre intik a gyerekeket, kikényszerítik az egyetértésüket, megrázó beszédeket tartanak, egyeseket kiválasztanak, általános a tanácstalanság, lárma, tumultus, formális szavazás.

A korczaki árvaház másik nagyon fontos intézménye a társadalmi bíróság. Tagjai: a bírák, a bírósági tanács és a titkár. A korczaki nevelés lényege az önálló, autonóm személyiségek nevelése. Ebben a folyamatban az önkormányzatiság és a bíróság fontos helyet foglal el. Mire jó a bíróság? Védi a gyerekek önérzetét, jogokat biztosít, a nevelők közötti kapcsolatot ápolja, a gyerekközösség életét szabályozza. A bíróság sarkalatos pontja az önkormányzatiságnak. Az a gyerek, aki bíró lesz megtanulja, hogy milyen nehéz igazságosan ítélni és az

igazságosság nagyon fontos. Tehát a bíróság sem egy játékszer, hanem annak iskolája, hogy a gyerekek, megismerjék jogukat és megtanulják jogaik érvényesítését is. A bíróságot egy évi működése után Korczak értékelte és értékelését adatokkal támasztotta alá.

Egy év alatt 3500 ügyet tárgyaltak (sok apró dologról is szó van, amelyek felnőtt szempontból jelentéktelennek tűnnek, de a gyerekek minden napjaiban szerepet játszottak), hetente átlagosan 50 ügy volt napirenden. Ezekről mindig híradót adtak ki, amiből egy év alatt 25 kiadás született.

Az önkormányzatiság, az alkotmányosság csúcspontja az árvaház parlamentje volt. 2 évvel a bíróságok megszületése után alakul meg a szejm. 20 képviselője volt a tagja, 5 gyerek alkotott egy választókerületet. Az a gyerek lett képviselő, aki 4 szavazatot kapott.

Ez a demokrácia iskolája. Nagy szükség van rá ma is! Talán jobban, mint valaha.

*

*A kádis szavaival emlékezünk Janusz Korczakra: „Ő, aki áldottabb minden áldásnál és éneknél, dicséretnél és vigasztalásnál, amit kimondhatunk e világnál”
Ámen.*

Orosházi Katalin

Egy különleges helyzet: gyerekek kórházban

Amikor a pályám közepén kórházban kezdtem dolgozni, rá kellett döbbernem, mennyire felkészületlen vagyok erre a feladatra. A kórházpedagógiának magyar nyelvű szakirodalma gyakorlatilag nem volt, és igazán talán ma sincs. Rogers és Korczak könyvei, tanulmányai segítettek. Mivel Korczak a gyerekek között élt és dolgozott, látta őket orvosi, nevelői, szülői szemmel, és az árvaház egyenrangú polgáraként tekintett rájuk, úgy éreztem, tőle tanulhatok a legtöbbet. Sokat kaptam az írásaitól, de most csak néhány dolgot emelek ki, amelyek területén veszélyeket, hiányokat látok.

Korczak azt mondja: Mi a gyermek? Víz, szén, nitrogén, kén, foszfor, kálium és vas. Egy szalmaszál, porszem, egy semmi. *"Ez a semmi azonban hús-vér testvére a tenger hullámainak, a viharoknak, a villámnak, a Napnak és a Tejútjának... Van benne valami, ami érez, vizsgálódik, tűr, vágyik, örül, szeret, bízik, gyűlöl, hisz, kételkedik, vonz és taszít. Ez a porszem gondolataival mindent átfog: a csillagokat és az óceánokat, a hegyeket és a szakadékokat."*

Egy mai pedagógusnak mindezt látnia kell a gyerekekben, és ennek szellemében kell végeznie a munkáját. Különösen igaz ez azokra, akik beteg gyerekekkel foglalkoznak. A kórházakban gyógyuló gyerekek tele vannak szorongással. Szükségük van valakire, aki őrködik a jogaik felett; segít tájékozódni és kommunikálni; aki – szüleik távollétében – bármiben tanácsot adhat, akár tanulmányi, akár egészségügyi, akár gyakorlati problémáik adódnak; aki segít abban is, hogy ne szakadjanak meg a kapcsolataik a külvilággal; és igen, szaktanárra is, aki tartja a kapcsolatot az iskolával, segít a tanulásban, hogy ne kelljen majd évet ismételni, hanem gyógyulás után az eredeti osztályközösségben folytathassák a munkát; és végül, de nem utolsósorban egy emberre, aki a kinti életükre emlékezteti őket minden nap. Erre hivatott a kórházpedagógus. Csakhogy a legtöbb kórházban nincs ilyen, vagy nem készítik fel a feladatra. Pedig a Gyermekjogi Egyezmény a kórházban gyógyuló gyerekekre is érvényes. Joguk van a kikapcsolódásra a játékra, a tanulásra, és ehhez megfelelő környezetet, eszközöket és felkészült szakembereket kellene biztosítani a kórházakban. A mai Magyarországon ez nem teljesül.

A Magyar Pedagógiai Társaság az ombudsmanhoz fordult a beteg gyerekek érdekében, aki lefolytatta a vizsgálatot, megállapította a hiányosságokat, megfogalmazta az állam számára az ajánlásait, de sajnos mindez csak látszatintézkedéseket eredményezett, és a Covid-járvány még erről is elterelte a figyelmet. A járványon túljutva mindent meg kell tennünk, hogy érvényt szerezzünk az ombudsman ajánlásainak.

Azonban nemcsak a beteg gyerekek jogainak érvényesülésével van baj. Korczak azt mondja: *"Akkor figyelünk fel a gyerekekre, amikor útban van, amikor zavar minket;" "Hangosan kiabálnak a rossz tettek és rossz gyerekek, elnyomják a jóság suttogó hangját, pedig jósból ezerszer több van, mint rosszból."*

Valljuk be, ez ma is gyakran jellemzője az iskolai gyakorlatnak, és ez akkor is így van, ha találunk mentségeket a pedagógusok számára. Ez a szemlélet akadályozza talán azt is, hogy a gyerekek megismerjék a Magyarország által is ratifikált Gyermekejogi Egyezményt. Egyetlen iskolát sem ismerek, amelyiknek a honlapján legalább a hozzá vezető link megtalálható lenne, és egyetlen igazgatót sem ismerek, aki legalább egy nevelési értekezletet szentelt volna annak a szembenézésnek, hogy iskolájában hogyan teljesülnek a gyermeki jogok. Pedig kötelességük lenne mindezt megtenni, és jogvédőként is harcolni a gyerekekért akkor is, ha egy-egy jogsértés éppen az oktatás irányítóinak hibája.

Nem tudom megtenni, hogy ne szóljak globális problémákról. Korczak felszólította a felnőtteket: *"Követeljük: szüntessétek meg az éhezést, fázást, nyirkosságot, levegőtleniséget, zsúfoltságot, túlnépesedést!"* Mit tudnánk mondani neki, ha egyszer csak elénk állna és számonkérné rajtunk, hogy mit tettünk mindezért a közben eltelt csaknem száz év alatt? Sajnos azt, hogy ma is emberek milliói pusztulnak bele az éhezésbe, betegednek meg a szennyezett levegőtől és a vízhiány miatt, fagynak meg akár az otthonaikban, halnak meg a háborúban, és napjainkban egy harmadik világháború fenyegetésében élünk. Egyre nagyobbak a társadalmi különbségek, akinek sok van, az még többet akar, és nem törődik a többiekkel; virágzik az igazságtalanság; újra meg újra fellángol a rasszizmus; megint egyre több zsarnok, diktátor, vezér kerül hatalomra; hagyjuk elpusztulni a Földet, sőt mi magunk is pusztítjuk, s eközben lesajnáló mosollyal hallgatjuk a jövőjüket féltő fiatalokat (gondoljunk Greta Thunbergre). Hogy mi vezet mindehhez? Rengeteg hiba, de az egyik bizonyára az, amit Parászka Boróka "elbliccelt történelmi emlékezetnek" nevez.

Ezért is fontos a mai megemlékezés, Janus Korczak mártírhalálának emlékezete.

Iványi Júlia

Üzenet a MÁV-telepi iskolások hejcei táborából

Hejcén vagyok egy gyerektáborban. Videóüzenetet küldök.

Időutazásra hívom mindannyiukat. Varsóban vagyunk. 1942. augusztus 5-én vagy 6-án. A varsói pályaudvaron nagy tömeg, lökdösődés. Egyszerre feltűnik egy gyerekcsoport az élén előrehajtott fejjel vezetőjük, néhány ápoló, 200 gyerek, fegyelmezetten, tiszta ruhában, ápoltan. Fellépnek a vagonba. A vonat elindul. Az állomás kiürül. Elhalkul a lárma, az izgatott csevej helyét elfoglalja a csend. A vágány üres, várják a következő vonatot. Mi lenne, ha a képzeletbeli filmet visszatekernénk? A szerelvény visszatolat, a katonák leszállnak, lesegítik a gyerekeket, a vonat kihátrál a peronról. Izgatottan beszélgetnek a gyerekek: csodás hírt fognak kapni, felcserélhetik a városfalakat virágos rétekre, patakokra, fürödhetnek, gombázhatnak... A kép idilli.

Csak éppen a sort a végén SS katona kíséri. Ugyan a gyerekek boldogok. A felnőttek mindent megtesznek értük, az árvaház közelében lakók aggódva szemlélik őket: tudva, hogy nehéz út lesz.

Hogy indult?

Sok évet pörgethetnénk vissza.

1907-08. A kopaszodó, hajlott hátú férfi kiegyenesedve lelkesen jár-kei Berlin utcáin. Tanul, terveket sző. A terveket tettek követik. Az árvaház élén mindent megtesz, hogy demokratikus létet biztosítson növendékei számára. Nem fontos követelni, hanem alaposan megismerni kell a gyerekeket. Így lehet őket nevelni, képezni. Megismerni a lehetőségeiket: nem a „mit kell lennie”, hanem a „mit lehet”. Jövőt lát azokban, akik nehéz környezetből jönnek, bizonytalan háttérből. Cselekvővé kell őket tenni, jogokat kell nekik visszaadni. Korczak kimondja: *joguk van a halálhoz. Joguk van tudatlanságuk tiszteletére és a megismerés fáradságára. Joguk van kudarcaik és könnyeik tiszteletére, titkaik tiszteletére, a növekedés nehéz feladatainak tiszteletére, a múltó ideje és aznapi napja tiszteletére, a megjavulás misztériumának tiszteletére, az erőfeszítés és a bizalom tiszteletére, annak lennie, ami, a róluk szóló tárgyalásokon és ítélezéseken való részvételre, problémáik iránti figyelemre, gondolataik kifejtésére, életük önálló megszervezésére, sikereik kihasználására és kudarcaik elrejtésére, a protestálásra, a hibázásra, a titkokhoz, a mozgáshoz, a tulajdonhoz, a játékokhoz...* Ha ezeket a nevelő ismeri, akkor felismerheti, mit kell tennie azért, hogy a jó valósuljon meg és ne a rossz.

Ha egy kicsit is komolyan vették volna, vennék Korczakot, akkor nem lenne ennyi áldozata ennek az oktatásnak nevezett magyarországi szolgáltatásnak.

18 éve tanítok a MÁV telepen, ahol hátrányos helyzetű gyerekek tanulnak. Elsőként sikereinkről számolnék be. Kicsi iskola a miénk, 130 éve építették vasutas családoknak, elavult épület, de a falai közt csodákat, igenis sikereket találni. Mit jelent ez nálunk? A gyerekek szeretnek hozzánk járni. Vitatkoznak, mernek beszélni álmaikról, mernek szabadon megszólalni, mernek olyanok lenni, amilyenek, nő az önbecsülésük, ötleteik vannak.

Ezek pedagógiai eredmények! Ezek sikerek!

Az országos mérések rangsorában tagadhatatlanul hátul állunk.

Nem biztosított iskolánk fennmaradása. Maruzsa Zoltán köznevelési államtitkár kérelmünkre így reagált: megvonja a támogatást, mert nem kifizetődő „*ezt a fejlődést*” tovább finanszírozni. Önmagáért beszélt júliusi levele: „*Egy intézmény számtalan módon szerezhet támogatást, pl. tandíj beszédésével*” - írta. Gondolom, érthető, ez nekünk miért járhatatlan. Ez a fajta bevétel számunkra elérhetetlen.

Hol vannak az értékeink? Mi az érték?

Korczak megtanított arra: a hit sokszor a reménytelen dolgok valósága, nem a látott dolgokról való meggyőződés. Hiszem, hogy a nehéz időkben elvégzett munka, a pillanatnyi jó, a jövőbe vetett remény, az önbizalom, az elfogadás, az egyenlőség sosem vesz el.

Nem látom a végét a történetünknek, ahogy Korczak sem látta.

De hiszem, hogy nem kell felszállnunk a vonatra. És kísérő egyenruhásokat sem akarok vizionálni. Hiszem, hogy (a történet nemkívánatos, fájdalmas végétől függetlenül) helyes volt küzdeni azokért, akik ránk bízottak. Nem vesz kárba a munka.

A mi sikereinkben ott van Korczak szellemisége.

*

Legyen áldott emléke. Legyen neve bekötve az élők kötelékébe.

Merényi Zsuzsanna

Janusz Koczak és Sztéhlo Gábor pedagógiai munkájának párhuzamai

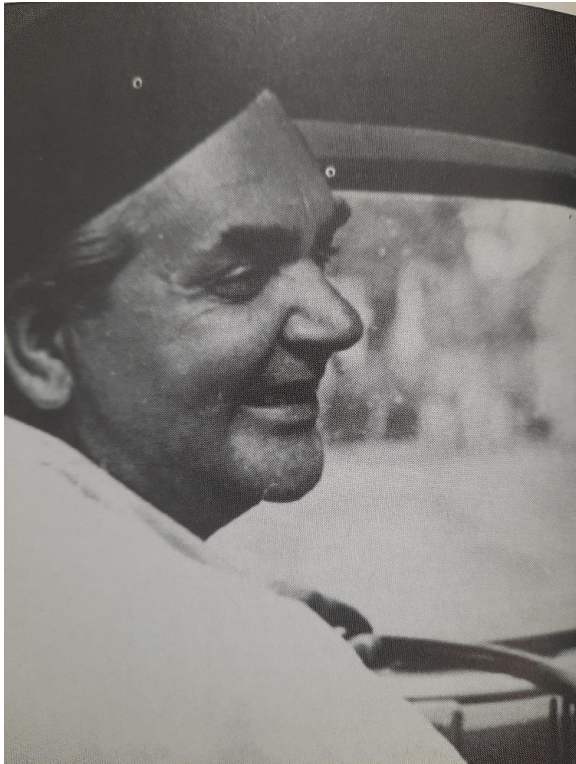
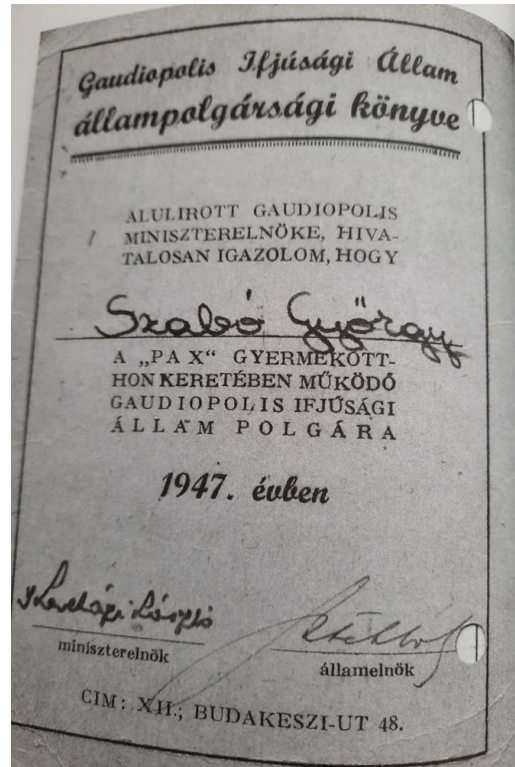
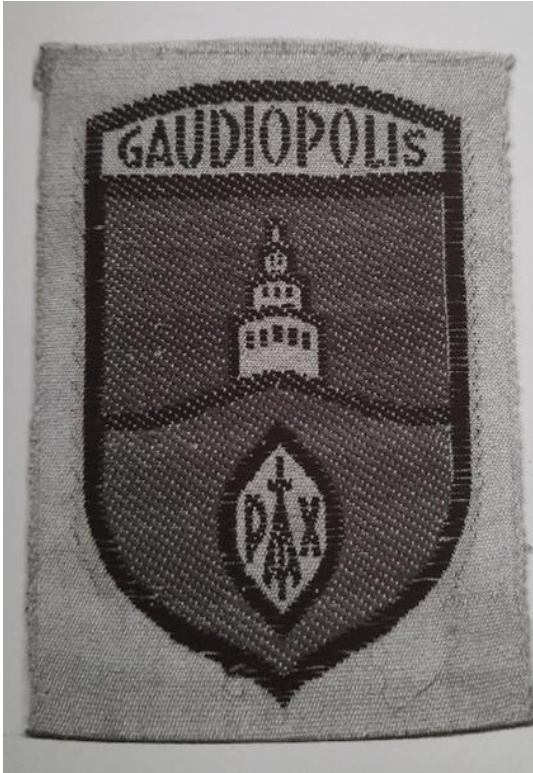
Látszólag távolról indítom hozzászólásomat a témához, de azt gondolom, hogy a történet, amelyet szeretnék megosztani veletek, mégiscsak jól helyez fókuszba néhány nagyon lényeges, mindkét pedagógus gyakorlatában tetten érhető felfogást. A Sztéhlo Gábor Gyermek- és Ifjúságsegítő Alapítvány kuratóriuma a Cseppkő Gyermekotthon pályázatát tárgyalta májusban. Az általános iskolás korú gyerekeknek szeretnének egy madárliget projektet indítani, ehhez kértek támogatást. Madáretetőt, itatót, sétalót és magvakat szeretnének vásárolni, hogy a gyerekek ezeket gondozva, kezelve közelebb kerüljenek a természethez, a madarak megismeréséhez. A kuratórium jó érzékkel azt a határozatot hozta, hogy szívesen részt vesz az etetők készítésében, egy-egy mintapéldány vásárlását is támogatja, de inkább a faanyagot, festéket, ecsetet venné meg és saját munkáját ajánlja fel a projekt indításához, semmint hogy csak a vásárlással szerzett eszközök legyenek a projekt főszereplői és a gyerekek pusztán nézői. Sor került egy személyes beszélgetésre is, amikor a határozatot megosztottam a pályázó nevelővel. Értette a nevelő, hogy mit szeretnénk, maga is egyetért szándékunkkal, de elmondta, hogy semmiféle szakmunka elvégzését nem teheti a gyermekekkel, mert a gyerekek biztonsága mindenek előtt való, az eszközök használatával megsérülhetnek és ez határozottan tilos.

Eddig a történet, ami felötlött bennem, Janusz Koczak és Sztéhlo Gábor pedagógiai felfogásának közös és eltérő vonásain gondolkodva. Elképzelhetetlennek gondolom, hogy ezt a mesterséges óvó, védő, a gyerekeket passzivitásra és az élet gyakorlatából való kimaradásra készítő felfogást elnézték volna. Teljesen tudatosan vállalták az élettel együtt járó kockázatokat és éppen az ezekkel való megbirkózásban látták a nevelés sava-borsát.

Jelen keretek nem teszik lehetővé a teljes körű és mélyreható elemzést, néhány fontos párhuzam kiemelésére vállalkozom a két, méltán példának tekinthető pedagógus, illetve lelkes munkásságának összehasonlításakor.

	Janusz Korczak 1878-1942	Sztehlo Gábor 1909-0974
végzettség, foglalkozás	orvos, gyógypedagógus, publicista, író árvaházvezető (reformpedagógia jeles képviselője)	lelkész (protestáns önkormányzatiság, alulról szerveződő egyház példája) népfőiskola szervező, vezető; gyermekmentő 5 évig gyermekotthonvezető (1945-50) Gaudiopolis - gyermekköztársaság létrehozója
publikációk	pedagógiai írások <i>Hogyan szeressük a gyermeket?</i> <i>A gyermek joga a tiszteletre</i>	korabeli írások: - szervező, marketing, hivatalos levél, irat jellegű, utólag (12 év) rendszerező <i>Isten kezében</i>
pedagógiai felfogása	gyermekjogok modern rendszerének megteremtője	a gyermek partner, aktív szereplő a nevelésben, élete szervezésében
pedagógiai gyakorlat	pedagógia elvei: a személyiség feltétlen tisztelete, az árvaházban az önkormányzatiság, a demokrácia alapja a tulajdon, a munka, a tanulás és – a legfontosabb – az önnevelés volt.	Krisztus evangéliumának szellemében, DE nem térítő pedagógiai gyakorlata: családszerű nevelés (otthonházak érzelmi stabilitás, biztonság) demokratikus önkormányzati rendszer (önálló kezdeményezések, saját élet szervezésének kerete) munkaiskola (műhelyek, szakmatanulás, szombat Gapo- nap közös munkák, rendezvények
önazonosság kritikus pontja	személyes kockázatvállalás, nyílt lázadás: öltözet, sárga csillagot nem visel, a gyerekekkel bevonul és meghal a koncentrációs táborban	bemegy a nyilasházba, a gyerekekkel együtt megy málenkij robotra (néhány nap), szakít az egyházával és saját alapítványt hoz létre az intézmény fenntartása érdekében

Sztechlo Gábor nem képzetlen, de mégsem nevezhető klasszikus értelemben pedagógusnak, sokkal inkább ösztönös, pragmatikus, a gyerekek igényeire őszintén figyelő, velük együtt dolgozó gyakorlati pedagógus. Elévülhetetlen érdemeket szerzett az evangélikus népiskolák megalapításában, vezetésében és szervezésében. Az 1944-45-ben végzett gyermekmentő munkája alapján méltán kapta meg a Yad Vashem-érmet. A háború után sem hagyta magára a szülők és fedél nélkül maradt gyermekeket, a Jó Pásztor keretei között, majd a Pax Alapítvány támogatásával 5 évig működtetett gyermekotthon Budapest, a Budakeszi úton. A háború utáni újrakezdés társadalmilag igen heterogén gyerekcsapattal és nagy ideológiai zűrzavarban történt, *„de ez a zűrzavar és útkeresés mégis szép volt, mert élet volt benne. És különösen gyerekeknek teremtett egy olyan életet, amelyben szellemük és lelkük szabadon fejlődhetett.”* Korczak írásai letisztult, elemző, elvi szinten is koherens gondolkodót, nevelőt mutatnak, Sztechlo Gábor tapasztalati úton jut el hasonló értékek képviselőjéhez, aki önmagát is kritizálja, ha direkt eszközökhöz nyúlva vezeti a gyerekeket. *„A gyermek különleges védelmet élvez, és jogi, valamint egyéb eszközökkel lehetőséget és alkalmat kap arra, hogy fizikailag, szellemileg, erkölcsileg, lelkileg és társadalmilag fejlődjen, egészséges és szokásos módon a szabadság és méltóság viszonyai között. Az e célból elfogadott törvényekben figyelembe kell venni a gyermek mindenek felett álló érdekét... A gyermeknek, személyisége teljes és harmonikus kibontakozása érdekében, szeretetre és megértésre van szüksége.”* (J. Korczak) *„A Gaudiopolis Ifjúsági Állam célja: Krisztus evangéliumának szellemében társadalmi korlátokat megszüntetve, önálló, öntudatos, önismeretre és önbírálatra törekvő gyakorlatilag ügyes és elméletileg képzett magyar embereket nevelni.”* A Gaudiopolisban a gyerekképviselőket több jelölt közül, titkos szavazással választják és működik a visszahívhatóság. Az Alkotmány rögzíti a törvényhozás módját, az állampolgári jogokat, kötelességeket, az igazságszolgáltatás módját és a büntetőtörvénykönyvet. A Sztechlo gyerekotthonok pillérei: a családyszerű nevelés, a demokratikus önkormányzati rendszer és a munkaiskola egymást segítő, támogató elemek. *„A munkaiskola módszere járult hozzá, hogy a különböző társadalmi rétegződésű gyerekek, a különféle vallású, különféle tehetségű, különféle nehéz milióból származó fiatal mégiscsak egy közösséggé, mégpedig munkás közösséggé alakult. Célja, értelme volt az életüknek. családias nevelés és az iskola volt az eszköz, hogy a sok sérült lelkű gyerek újra visszatalált az életbe, és megtanult újra közösségben dolgozni.”* (Sz. G.)

Tóth Andrea

Miképp gazdagíthatók a Korczak-hagyományok Magyarországon?

Személyes leszek. A budapesti Scheiber Iskolában tanítok 23 éve. Korczak pedagógiájával 20 éves koromban a Rabbiképzőben találkozhattam. Nekem a Korczak-előadások szívemhez, lelkemhez közelállóak voltak. Elhatároztam, ha tanítani fogok, beépítem mindezt pedagógiai munkámba, s fogok „Korczak-órákat” tartani. Az Országos Rabbiképző- Zsidó Egyetemen 15 évig tanítottam szociális munkásokat, tanárképzőseket. Mindig volt olyan órám, ahol Korczakról beszélhettem. S mindig volt a hallgatók közt, aki továbbvitte. Emlékszik rá – mondta büszkén – az „új kötet megjelenésekor már tudtam, kiről, miről van szó”, s igyekezett beépíteni szociálmunkás tevékenységébe a tanulságokat. „Scheiberes” létemben is igyekszem erre. A nagyobbaknál, érettebbeknél belemegyünk mélyebben. Be szoktam vinni Korczak könyveit, beszélek róla. Rászánok időt. Judaisztika tanárként van annyi szabadságunk, hogy – tanterv ide, tanmenet oda – beiktassuk. Ha mi nem foglalkoznánk Korczakkal, a zsidó hitközség iskolájában, akkor mit várhatunk el a többiektől?

Volt egy felkérésem a minap Takács Istvántól, aki a Goldmark teremben lezajlott konferencia előadásainak kötetét szerkesztette. Lektorálhattam a munkát.⁴ Neves emberek műveit olvashattam újra. Majd a legújabb, a XX. század elején élt varsói zsidó gyerekek táborozásáról szóló Korczak-könyvnek lehettem lektora. Különleges volt: tanítványommal, a tehetséges hetedikes Pattogató Manóval együtt munkálkodhattam. Ő illusztrálta a könyvet. Megértette a mű gondolatait. Nem szabad, hogy hónapok, évek elteljenek elhatározásaink után tettek nélkül. Mit lehet tenni? Kölcsönözhető vándorkiállítást létrehozni felkészített diák-tárlatvezetőkkel (hisz a gyerekek *magunk mellé emelése* a korczaki pedagógia lényegi eleme). Iskolánk befogadó, elfogadó, gyerekközpontú, 500 diákunk jól érzi magát. Szívesen lenne iskolánk helyszíne konferenciáknak. Az említett tanulmánykötet bemutatója a Lengyel Intézetben volt. Érdeemes lenne velük lengyelországi utakat szervezni, tapasztalatszerzést lehetővé tenni olyan helyszíneken, ahol él a hagyomány. E javaslatokról úgy gondolom, hogy a gyakorlatban működőképeseek.

⁴Takács István-Flóri Anna (2022.szerk.), Janusz Korczak tanulmánykötet. Flaccus, Budapest

Tóbiás László

Főiskolai docensként a szociális munka oldaláról fűzött értékes kiegészítéseket a konferencián elhangzottakhoz. Felidézte a reményteljes korábbi éveket, így a Zabhegyező Gyermekanimátorok Egyesületének tevékenységét is – a szervezet alapítójaként.

Emlékeztetett: Korczak nem magányosan vállalta a mártíriumot, ott állt mellette a vagonban és a táborban az Árvaház teljes személyzete, köztük a legendás Stefania Wilczynska is.

Figyelmeztetett az emlékezés tárgyát képező jelenségek rendszerszerű megközelítésére, hiszen a korczaki életmű organikus része az Új Nevelés (Education Nouvelle) korszakteremtő mozgalmának, mint ahogy Sztehlo Gábor emléke sem tárgyalható az alapítványt segítő, a szociális munka kulturhéroszaként számontartott Hilscher Rezső munkássága nélkül. Kutatásokat javasolt e témákban.

Egy tübingeni utcaképet mutatott be végül: a *Janusz Korczak utca* sarkán álló épületet. A lakónegyedben sok ex-szovjet, török, arab, muzulmán és más etnikumú, vallású lakó él. Az itteni (üzlet)helyiség valóságos közösségi térré vált az ott élő igen sokféle népeknek, leginkább az asszonyaiknak, kisgyerekeiknek. Véletlen-e, hogy a Janusz Korczak utcában van ez a színtér? - tette fel a kérdést. A házzal szemben létesült óvoda is Korczak nevét viseli.

A közösségi tér épületében irodája van egy gyermekjogi tanácsadó pontnak, amit egy civil szervezet működtet, tartományi, azon keresztül országos beágyazottsággal.

Szvetlana Vasziljevna Petrovszkaja
az Ukrán Korczak Társaság elnökének szózata (2022 február)

Kollégák! Orosz történelemtanárok, tanárok, orosz asszonyok minden nemzetiségben, minden térségben! Néhány szót mondanék.

Szvetlana Vasziljevna Petrovszkaja vagyok, történelemtanár, az Ukrán Érdemrend és a Mosoly Érdemrend lovagja. Erkölcsi jogot formálok arra, hogy hozzátok forduljak. 1942-ben abban a háborúban, amit együtt a Nagy Honvédőnek nevezünk, 5 évesen evakuáltak Kijevből egész családommal. Utaztunk vagonban bombák elől bújva, át a Volgán a Kujbisevi területre. Ez a nehéz utazás volt az első nagy utazásom. Menekülésnek nevezük. Minket orosz asszonyok segítettek. Rájuk mind emlékszem és hálás vagyok. Mamám szintén tanító volt, egy gyermekotthon-igazgatója. Leningrádi gyerekeket menekített éhségtől, szenvedéstől. Cserkaszkban sokan meghaltak. Ám orosz kolhozparasztnők, állampolgárok, katonák felajánlották a maguk fejadagjait a gyerekeknek, a leningrádiaknak. Téglát gyűjtöttünk az újjáépítéshez a romok alól. A város centrumában éltem, ott állt egy emlékmű, még a 14-es háború emlékére. Sok ukrán név is rá volt vésve, apáinké, testvéreinké.

Jogom van hozzátok fordulni, hisz a pedagógusok, különösen a történelemtanárok mindig felvilágosítók voltak, többet tudtak. Többet tudtak, mint az átlagpolgár.

Világosítsátok fel népetek, hogy az orosz seregek azért jöttek Ukrajnába, hogy megsemmisítsék népünket, városainkat, szavainkat. Hogy tudunk-e élni egy szabad demokráciában? Megerősödtünk. Küzdünk a problémáinkkal, de nekünk nem kellene ehhez orosz seregek. Világosítsátok fel a népet, hogy tudják meg az igazságot. Tegnap meghalt több mint 5000 gyermek, ezt a ti férjeitek, testvéreitek tették.

Február 24. óta zajlik a háború. Tudjátok meg, orosz asszonyok, hogy miért haltak meg ezek a gyerekek! A megszállók szétrombolják a házakat, Kijev közelében tankok gyülekeznek, hogy megfélemlítsenek bennünket. De minket nem lehet megijeszteni. Minket nem félemlíthet meg semmilyen fasiszta. Putyin fasisztái sem, akik elfogadták a „bulvárpropagandát”.

Kérlek benneteket, ne engedjétek fiaitokat ide, ne engedjétek megölni a mi gyerekeinket, apáikat. Lépjete ki a háborúból! Együtt győztünk a fasiszták felett. Segítsetek! Mentsétek meg saját gyermekeiteket! Menjetek az utcára, írjatok petíciót, kényszerítsétek a kormány, hogy abbahagyja a háborút. Bízunk benneteket! Várjuk, hogy cselekedtek!

Függelék

Újabb adalékok a magyarországi Korczak-szakirodalomhoz

Bogdán Péter

„Köszönöm, hogy megvilágosítottál”

Egy hazánkban nem ismert Korczak-könyvről

Janusz Korczak: *Egyedül Istennel – Azok imája, akik nem imádkoznak* című műve – az elmúlt száz évben (1922-ben jelent meg Varsóban első ízben) számtalan kiadást ért meg, több nyelven, magyarul azonban még mindig nem olvasható, ezért a jelen recenzió a könyvet jellemző alapvonásokat szeretné bemutatni.⁵

A méltán híres pedagógus munkája műfajként imaként megnevezett 18 írást tartalmaz (1. Egy anya imája, 2. Egy fiú imája, 3. Egy komolytalan nő imája, 4. A szomorúság imája, 5. A tehetetlenség imája, 6. Egy kisgyermek imája, 7. A panasz imája, 8. A lázadás imája, 9. Az elmélkedés imája, 10. A megbékélés imája, 11. Egy öregember imája, 12. Egy kislány imája, 13. Egy vidám ima, 14. A játékosság imája, 15. Egy egyszerű lelkű ember imája, 16. Egy tudós imája, 17. Egy anya imája, 18. Egy művész imája) és egy Ajánlást is, de ez utóbbit nem a mű elején helyezte el a szerző, hanem csattanóként a mű végén.

Az Ajánlásból azt tudjuk meg, hogy fikcióként a szerző egy gyermek szerepébe lépve jegyezte le a 18 imát. A szülei diktálták neki a szövegeket, de ez nem volt számára könnyű feladat, ugyanis sokat kellett fáradoznia azért, hogy szóról-szóra, betűről-betűre, fejből le tudja írni azokat a szövegeket, amiket gyakran félrehallott vagy nem értett, vagy elfelejtett, miközben a szülők csak ritkán javítottak bele az írásokba abból a célból, hogy ő maga is és az olvasók is pontosan megértsék miről is van szó. (Talán nem járunk messze az igazságtól, hogy Korczak doktor úr emlékeiben a sajátjai mellett Muszorgszkijnak, a híres XIX. századi orosz zeneszerzőnek, a muzikája is megidéződött: a híres-nevezetes, a muzikus lélektani figyelméről megrendítő módon tanúskodó Gyermekszoba dalciklusban van egy „gyermeknyelven” elmondott-elénekelte imádság.)

Az Ajánlásban a gyermek megköszöni a szülei és a saját életét-halálát, s annak a meggyőződésének ad hangot, hogy a tőlük való elválás csak pillanatokig tart (azért, hogy később újra találkozhassanak), megköszöni azt is, hogy az édesanyja és édesapja segítettek neki meghallani a halottak és az élők suttogását, hogy a

⁵Janusz Korczak: *Sam na sam z Bogiem – Modlitwy tych, którzy się nie modlą*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa, 2018 (Janusz Korczak: *Egyedül Istennel – Azok imája, akik nem imádkoznak*)

halál szép órájában megértheti az élet misztériumát. Janusz Korczak műve, részben keretes szerkezetű. Az imádkozó anya figurája megjelenik a kötet első és utolsó előtti írásában is. Mindkettőnek a címe: *Egy anya imája*. A könyvet bevezető írás arról szóló vallomás, hogy az anya jobban szereti gyermekét, mint Istent, de ennek ellenére mégsem zárja ki az Urat a fohászából, mert meggyőződése az, hogy a „legkisebb-ben” megtalálható a „legnagyobb titok” is. Ugyanakkor az utolsó előtti ima, már nem „Isten-ellenes”! Habár az anya fia meghal katonaként, azt nem értékeli úgy, mintha a „Haza” elvette volna tőle a gyermekét. Úgy tekint erre a tényre, hogy a gyermeke feláldozta az életét. Kifejezetten örömkönnyekeket hullat, amiért Isten magához szólította szeretett fiát! Nincs benne harag a Teremtővel szemben, inkább megköszöni Istennek, hogy megvilágosította őt!

A műből nem derül ki, hogy az első és utolsó előtti anya figura egy és ugyanazon személy-e. Az olvasó számára úgy tűnik, hogy két különböző személyről van szó. Ha így is tekintünk az „anya szerepére”, akkor is megfogalmazható a tétel, hogy minőségbeli fejlődés érhető tetten a két felfogás között, amennyiben Isten elutasításától eljutunk Isten elfogadásáig! Ez utóbbi állítás köztes állapota érvényesül több imában is. Ezen azt értjük, hogy az imádkozók sokszor arról vallanak: tudják: Istennek léteznie kell valamilyen formában, de vagy visszautasítják őt, vagy küzdenek azzal, hogy nem tudnak megfelelni neki, pedig minden idegszálukkal igyekeznek követni a legfőbb parancsait.

A lázadás imája ismeretlen szereplője azt fogalmazza meg, hogy szemben áll Istennel, harcol vele, nem fogadja el a kegyeit, mert nem akar a szolgája lenni. *A megbékélés imája* viszont arról szól, hogy a fohászok örül annak, hogy rátalált Istenre. A két véglet közötti állapotnak tekinthető *Az elmélkedés imája* című fohász, amelyben az imádkozó arról medítál, hogy furcsa Isten földi világa (például: a víz, a tűz, a kő, a madár, a virág, a csúszómászó és a csillag). Furcsa, hogy az ember hasonlít mindenre, amit Isten teremtett. A fohászok tudatában van annak, hogy amit az Úr teremtett az nemcsak körülveszi őt, de benne is létezik, mégis ellenáll ennek a gondolatnak, nem akarja elfogadni.

Azt vallja, hogy semmi nincs meg benne Isten világából, az Úr „meséjéből” saját „mesét” csinál, és megköszöni, hogy Isten varázslatos és misztikus „meséjének” révén ő az, aki mindenütt jelenlévő és örökéletű.

A kötet más szempontból is két részre bontható.

Vannak megszemélyesített imák (amelyekben ismeretlen fohászok szólalnak meg) és vannak személytelen imák (amelyekben absztrakt gondolatok fogalmazódnak meg).

A személyes imák közül kiemelkedik az *Egy egyszerű lelkű ember imája*, amelyben az imádkozó azt fogalmazza meg, hogy ő személy szerint kevés dologra képes, ezért keveset is tesz, de azt akkurátusan. Tudja, hogy nem mindenki lehet okos, de azt is tudja, hogy a legfontosabb a pontosság és a becsület.

Véleménye szerint nem szabad másoknak rosszat tenni, s azt a magas gondolatot is megfogalmazza: senki nem akarja átvenni a másik ember keresztjét, mert már mindenki hozzászokott az övéhez. Később azt is leszögezi: jobb lenne, ha több öröm és kevesebb baj lenne a földön, de mégis azt gondolja: ha Isten úgy döntött, hogy ennek így kell lennie, akkor nem kérdőjelezi meg a döntését, mert biztosan ez a jó az emberiségnek.

A személytelen imák közül *A szomorúság imája* emelkedik ki, ami a szürke szomorúságról szól, arról, hogy nincsenek hangok, színek, csak sűrű felleg, fehérszárnyú fekete madár, csendesség, és még a csillag is kialudt.

Nincs semmi, nem lehet se látni, se hallani semmit.

A kötetben számos olyan ima szerepel még, amit már csak terjedelmi korlátok miatt sem lehet bemutatni, de egyre mégis kitérünk. Ugyanis az Ajánlás fényében különösen kiemelkedő az *Egy öregember imája* című fohász.

A leírásban egy öregember arról vall, hogy nem fél a haláltól, de sajnálja az életét, mert szeretne még sok mindent csinálni, például olvasni, ami érdekes számára (talán azért is, mert élete végső szakaszában kezdett ideje jutni rá), ugyanakkor azt is tudja, hogy az ő korosztályából már kevesen élnek, s hogy az idősöknek át kell adniuk a helyüket a fiataloknak, akik nem értik még a halált.

Azt, hogy már nem fontos az ambíció, a cselekvés.

Az öregember szerint az ő generációjának csend az osztályrésze.

S a legcsendesebb csak a temetőben lehetne, de nem siet megtudni mégsem, hogy mit jelent az utolsó pillanat.

Összegzésképpen, Janusz Korczak kötetéről, az állapítható meg: a könyv az Isten elutasításától az Isten elfogadásáig terjedő széles skálán mozgó izgalmas imákat tartalmaz. Szinte Ady Endre 6 évvel alig fiatalabb kortársaként tekinthetünk tépelődéseire, vallomásaira, vívódásaira – „istenkereső” személyiségére.⁶ Korczaknak módjában állt megélni azt a korszakot, a Vészkorszakot is, mely megannyi szenvedő ember gondolkodásában a drámai kérdésfeltevést még inkább kiélezte.

Megélni? Janusz Korczak belepusztult – a treblinkai haláltáborban (Istennel vagy tőle is magára hagyottan) növendékeivel együtt.⁷

⁶ Vö. Anna Kamińska (2022), Korczak vallásossága E. Lévinas és M. Buber filozófiájának tükrében. In: Takács István-Flóri Anna (szerk.), Janusz Korczak Tanulmánykötet. Flaccus Kiadó, Budapest, pp 73-88.

⁷A könyvismertetésben támaszkodtam a lengyel neveléstudós, eszperantista Przemysław Paweł Grzybowski, recenziójára is.

JANUSZ
KORCZAK

Sam na sam z Bogiem
modlitwy tych,
którzy się nie modlą

Biblioteka
WIĘZI

Velkey Kristóf

Korczak és Makarenko találkozása egy árvaházban az Urál tövében a világháború alatt

Az alábbi recenzióban ismertető tanulmány Aleksander Lewin lengyel pedagógus életpályájának egy rövid szakaszát vizsgálja, amelyet a második világháború alatt a Szovjetunióban töltött egy árvaház vezetőjeként. A tanulmányt bevezető rövid absztrakt könnyen felhívhatja a pedagógiai érdeklődésű olvasók figyelmét, ugyanis Lewin ebben az időben „*megpróbálta ötvözni Korczak gondolatait Anton Makarenko elgondolásaival*”. Aleksander Lewin fiatalkorában Korczak munkatársa volt, majd a háború után a lengyel pedagógia élet egyik meghatározó alakjává vált. A 2. világháború után ő vitte tovább Korczak munkáját és a vált Korczak örökségének egyik gondozójává. Munkásságáról és magyarországi hatásairól Trencsényi László (2015) ír részletesen, kiemelve, hogy az 1960-as és '70-es években milyen fontos inspiráció forrás volt itthon a szabadabb levegőjű, modern gondolkodó lengyel pedagógusok - köztük Lewin - munkássága és írásai.

A tanulmány hangsúlya Lewin munkásságának történelmi hátterére esik. A Szverdlovszki területre (mai nevén Jekatyerinburg) kitelepítettek történetét vizsgáló részletes esettanulmány betekintés nyújt a világháború alatt Szovjetunióba telepített lengyelek hanyattatásaiba. Ugyanezt a történetet meg lehetne írni a Szovjetunió más részére kitelepített lengyelekről, vagy akár más közép-európai nemzetek hasonló szenvedéseit bemutatva, a tanulmány többlettartalma, érdekessége a Monetnai árvaház, és az ott zajló pedagógiai kísérlet. A Monetna-i árvaház a háború vége felé, 1944-ben alakult, a tanulmány az árvaház megalapításának előzményeit és történetét mutatja be, melyek összefoglalása a magyar olvasók számára is érdekes lehet. Eme rövid írás célja, a tanulmány mondanivalójának összefoglalása, gazdagítva ezzel az Aleksander Lewinről, és rajta keresztül Korczakról kialakult képet.

1939-től a szovjetek által megszállt lengyel területekről több hullámban telepítettek át – főként zsidó származású – menekülteket a Második Lengyel Köztársaság keleti feléből Szibériába. A kitelepítettek rossz élelmezési és lakhatási körülmények között, kényszermunkatáborokhoz hasonló telepeken éltek, melyeket eleinte csak hatósági engedéllyel lehetett elhagyni. A helyzetük 1941 augusztusában fordult viszonylag jobbra az emigráns lengyel kormánnyal való megegyezésnek köszönhetően, mely megteremtette a Szovjetunió belüli szabad mozgás lehetőségét. A helyi hatóságok akadályozása ellenére sokan éltek

ezzel a lehetőséggel és hagyták el Szverdlovszki területet. A Szovjetunió egyéb területeihez képest egyébként arányaiban kevesebb embert telepítettek Szverdlovszkba, a kitelepítettek legmagasabb száma 26 ezer fő körül volt, mely 1942 végére 7599 hivatalosan nyilvántartott kitelepítettre csökkent.

A tanulmány áttekinti az emigráns lengyel kormány, és a lengyel nagykövetség erőfeszítéseit a kitelepítettek támogatására. A szerző kiemeli, hogy Lewin saját visszaemlékezéseiben tévesen arról számol be, hogy az emigráns kormány nem tett erőfeszítéseket a kitelepített lengyelek helyzetének javítására. Ezt a téves információt a szerző a szocializmus alatt Lengyelországban is jelenlévő cenzúrához való kényszerű idomulásnak tekinti.

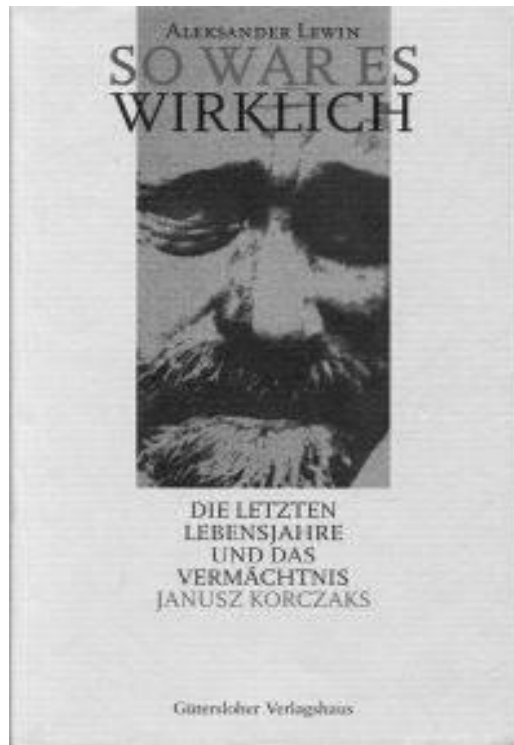
A kitelepítettek segítségének egyik fontos eleme egy megbízotti hálózat kiépítése volt, akik a szociális ellátó hálózat kiépítése mellett az adományok és segélyek kiosztásában is fontos szerepet játszottak. A segélyek legfőbb forrása az emigráns lengyel kormány volt, mely külföldről, főleg az Egyesült Államokból, próbált tartós élelmiszert és használt ruhát szállítani a rászorulóknak. A Szovjetunió is biztosított élelmiszer segélyeket, melyek főként a különböző intézmények ellátását tették lehetővé. A szociális ellátó hálózat részeként több árvaház, óvoda és iskola is alakult a kitelepített gyermekek számára a Szovjetunióban és a Szverdlovszki területen is.

1943 áprilisában megromlottak a Szovjet-Lengyel kapcsolatok: a katyíni mészárlás hírére megszakadt a hivatalos diplomáciai kapcsolat a szovjetek és az emigráns lengyel kormány között. Ahogy a tanulmány fogalmaz: *„Sztálinnak már nem volt szüksége a 'lengyel kártyára', mivel a fő célját – a szövetségeselek támogatását a háború kezdetén – már elérte.”* Fontos szerepe volt annak is a kitelepített lengyelek sorsában, hogy a szovjetek Lengyelországot a háború utáni szovjet érdekszféra részének tekintették, ráadásul a Szverdlovszki kitelepítettek jelentős része a Curzon vonaltól keletre származott, így később is esetleg szovjet állampolgárok maradtak. A diplomáciai kapcsolatok megszűnését követően a kitelepítettek kötelezően szovjet állampolgárságot kaptak, és a kiépülő lengyel ellátórendszert a helyi hatóságok irányítása alá vonták. Egy részüket megszüntették, a többi intézményt pedig beolvasztották a szovjet rendszerbe. 1943 augusztusában újra enyhült valamelyest a lengyel helyzet, és lehetőség nyílt a lengyel oktatási intézmények újjászervezésére, azonban az előző évekhez képest csak limitált mértékben: az eddig működött több mint 500 intézmény helyett összesen 35 intézmény jött létre, vagy került vissza lengyel irányítás alá 1943 augusztusában. Monetna község Szverdlovszktól 30 kilométerre található, az ide kitelepítettek a környékbeli tőzeg kitermeléssel foglalkozó üzemekben dolgoztak. Mint a szerző is kiemeli az árvaház alapításának „elméleti célja” a munkások tehermentesítése volt, a feladata a gyerekek alapvető szükségleteinek ellátása mellett a hazatérés előkészítése volt, ami mellett szerepet kapott a

gyerekek ideológiai nevelése is. Az árvaház több sikertelen próbálkozás után 1944 augusztusában alapult meg, már Lewin vezetésével. Lewin sorsára 1939-es kitelepítése és 1944-es árvaházvezetői kinevezése közt sajnos nem tér ki a tanulmány. Az árvaház megalapításában közrejátszott az is, hogy a kitelepítettek közül sokakat besorozták a hadseregbe, és sok gyerek árván maradt a környéken. Lewin sok nehézséggel nézett szembe az alapításkor, ugyanis az intézménybe került kb. 100 gyerek traumatizáltan, kilátástalan körülmények közül érkezett, ráadásul kezelni kellett a lappangó nemzetiségi feszültségeket is, ugyanis a lengyel, ukrán és zsidó származású gyerekek is kerültek az intézetbe. Az árvaházak feladata a gyerekek fizikai szükségleteinek és lakhatásának biztosítása volt, a legtöbb intézmény ennél többet nem tudott nyújtani az odakerülőknél. A monetnai intézmény pedagógiailag kimagaslott a többi közül, Lewin az intézmény életének megszervezésekor felhasználta Korczak munkatársaként szerzett tapasztalatait és Makarenko gondolatait is. Ahogy a szerző megfogalmazza, *„az önkormányzatiságra és a gyerekek önrendelkezésére azért volt szükség, hogy fejlessze a felelősségtudatukat maguk és mások iránt, ugyanakkor fontos szerepet kapott a közösség is, mely lehetőséget adott a nehéz gyerekek irányítására.”* A tanulmány ezen túl sajnos csak röviden ír az árvaházi életről és az alkalmazott pedagógiai gyakorlatról: megemlíti, hogy Lewin megpróbálta létrehozni a közösség életének szabályozására a gyerekek tanácsát és a gyerek bíróságot, azonban közülük csak az előbbi vált a közösség életének részévé, támogatva a felnőttek munkáját, az, hogy a gyerekek saját közösségükben barátságos bíróság kerekéi közt intézzék el a fegyelmi problémákat Lewin visszaemlékezései alapján nem volt megvalósítható az adott körülmények között. Lewint és az árvaház több dolgozóját 1945 márciusában behívták katonának és kivezényelték a frontra, így az ott folyó pedagógiai munka is megakadt. Lewin fél év múlva, a háború lezárultával tért vissza az árvaházba, melynek lakóit 1946 májusában telepítették vissza Lengyelországba. A visszatérő gyerekeket szétosztották különböző lengyel intézetekbe, Lewin pedig az itt szerzett tapasztalatokat felhasználva tért vissza Varsóba, hogy újra szervezze a Krochmalna utcai árvaházat, folytatva Korczak örökségét.

Irodalom

- Boćkowski, D. (2017). Janusz Korczak, Aleksander Lewin and the Polish orphanage in Monetna in the Urals. *Studia Z Dziejów Rosji I Europy Środkowo-Wschodniej*, 52(3), 127–136. <https://doi.org/10.12775/SDR.2017.EN3.05>
- Trencsényi L. (2015). A Triptichon középső alakja – Aleksander Lewin. *Neveléstörténet* 12. (3-4.) 142-146.

Magyar Pedagógiai Társaság

Gyermekérdekek Szakosztály – Korczak Munkabizottság

A gyermekvédelem és gyermeki jogok szorosan összefüggnek, ennek szellemében működünk a Magyar Pedagógiai Társaság szakosztályaként – követve a 130 éves szervezet alapszabályát.

Tevékenységünk középpontjában a gyermekvédelmi és gyermekjogi vonatkozású nevelésügyi történések figyelemmel kísérése áll. Mindezekre reagálva segítjük a véleményformálást. A korczaki hagyományok felidézésével feladatunk a gyermeki jogok minél szélesebb körű terjesztése, a korczaki gyermekfelfogás érvényesítése a közvéleményben, a korczaki megoldások mint hatékony pedagógiai eszközök megismertetése a szakemberek, a szülők és a gyerekek számára.

Tevékenységünk fő kerete fórumok szervezése, internetes megjelenés, nyilvános megszólalások, közös fellépések partnereinkkel.

Child protection and children's rights are interrelated, this is one of the guiding ideas of the Hungarian Pedagogical Society's Children's Interest Section – Korczak Working Committee. The focus of the working committee is the child protection and children's rights aspect of Hungarian education. The aim of the committee is to evoke Janusz Korczak's ideas about pedagogy and on this basis the widest possible dissemination of children's rights. The main activities of the working committee is organizing forums and other public actions (often jointly with their partners).

Nyilatkozat

A Magyar Pedagógiai Társaság Gyermekérdések Szakosztálya – Korczak Munkabizottsága szakmai érdeklődésének fókuszában (a náci-fasizmus áldozataként mártírhalált halt névadója humanista szellemiségét követve) mindig a gyermekek jogai, e jogok érvényesülése jegyében való kiállás és a veszélyeztetésükkel szembeni felszólamlás állt.

A tanévkezdéssel egy időben felerősödött a pedagógusok mozgalma az oktatás-nevelés jobb és korszerűbb feltételeinek, s a pedagógusok értelmiségihez méltó életkörülményeinek biztosítása érdekében. Szegénységben, rosszul fűtött iskolaépületekben, beázó tetőzet mellett – a tantervek minőségétől függetlenül – nem tudja a pedagógus és az iskola teljesíteni társadalmi megbízatását. A tanári megnyilatkozások vélelmezhetően jogsértő megtorlása, a fenyegetések és az elbocsátások csak újabb elemei a magyarországi oktatásügy ellehetetlenítésének. Ilyen feltételek közt sérül a tanulók tanuláshoz fűződő joga. intézkedések nyomán nem csak a tanulás szabadsága forog veszélyben immár, de az iskolák működése is, hiszen „tanár nélkül nincs jövő”.

AZ ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 3. cikke kimondja, hogy a közigazgatási hatóságoknak és a törvényhozó szerveknek minden, a gyermekeket érintő döntésükben a *gyermekek legjobb érdekét* kell elsősorban figyelembe venniük. Fentiekből következik, hogy a kormánynak haladéktalanul konstruktív tárgyalásokat kell kezdeni a pedagógus érdekvédelmi szervezetekkel, és együtt kell megoldást keresniük a krízisben fokozódó bajokra.

Budapest, 2022. október 05.⁸

⁸ A nyilatkozat a Pedagógusok Világnapján jelent meg.

A konferencia előadói, a kötet szerzői

Aczél Anna, pszichopedagógus, a Wesley János Főiskola tanára

Bogdán Péter tanár, oktatáskutató

Csereklye Erzsébet, egyetemi adjunktus

Erdélyi László gyógypedagógus, technika-szakos tanár

Iványi Júlia, a budapesti MÁV-telepi iskola vezetője

Lux Ágnes tudományos kutató, a Gyermekjogi Civil Koalíció szóvivője

L. Ritók Nóra, tanár, az Igazgyöngy Alapítvány szakmai vezetője

Makai Éva főiskolai tanár, az MPT Gyermekérdekek Szakosztálya-Korczak

Munkabizottság elnöke

Merényi Zsuzsanna tanár, a Sztehló Alapítvány kuratóriumi elnöke

Orosházi Katalin tanár, kórházpedagógus

Pászt Patricia polonista, műfordító

Petrovskaja, Szelena tanár, a kijevei székhelyű ukrán Korczak Társaság elnöke

Simon Mária tanár, a Korczak Munkabizottság alapítója

Tóbiás László szociálpedagógus, főiskolai oktató

Tóth Andrea a budapesti Scheiber Sándor iskola tanára, a salgótarjáni zsidó hitközség elnöke

Velkey Kristóf tanár, doktorjelölt

Tartalomjegyzék

Makai Éva	Bevezető gondolatok a Korczak emlékkonferenciához	5
Lux Ágnes	Köszöntő a Gyermekjogi Civil Koalíció nevében	7
L. Ritók Nóra	A jogvesztés következményei	9
Pászt Patricia	A műfordító az író Korczakról	11
Aczél Anna	A tisztelet láncreakciójáért	13
Cserekye Erzsébet	Janusz Korczak helye az interkulturális pedagógiai gondolkodásban	15
Erdélyi László	Janusz Korczakról – saját szemmel	19
Simon Mária	Gondolatok Janusz Korczak kapcsán	22
Orosházi Katalin	Egy különleges helyzet: gyerekek kórházban	26
Iványi Júlia	Üzenet a MÁV-telepi iskolások hejcei táborából	29
Merényi Zsuzsanna	Janusz Korczak és Sztehló Gábor pedagógiai munkájának párhuzamai	32
Tóth Andrea	Miképp gazdagíthatók a Korczak-hagyományok Magyarországon?	36
Tóbiás László	Hozzászólás	38
Petrovskaja Svetlana	Az Ukrán Korczak Társaság elnökének szózata (2022 február)	40
Vasziljevna Bogdán Péter	„Köszönöm, hogy megvilágosítottál” Egy hazánkban nem ismert Korczak-könyvről	43
Velkey Kristóf	Korczak és Makarenko találkozása egy árvaházban az Urál tövében a világháború alatt	47
	<i>Magyar Pedagógiai Társaság Gyermekérdekek Szakosztálya - Korczak Munkabizottság Nyilatkozat</i>	51
	A konferencia előadói, a kötet szerzői	54
	Tartalomjegyzék	55

A kiadást támogatta:

A Magyar Szocialista Párt Alapítványa

Gyerekparadicsom Alapítvány

Múltunk Öröksége Alapítvány

A gyermekek táboroztatásáért Alapítvány